

ULUSLARARASI BAKOLARYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

REN NEHRİ’NİN SESSİZ YANKILARI: GÖÇÜN GETİRDİĞİ TOPLUMSAL SORUNSALLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sözcük Sayısı: 3927

Araştırma Sorusu: Fakir Baykurt’un “Koca Ren” yapıtındaki figürlerin “göç” izleğinin etkisiyle karşılaştıkları sorunsallar hangi yazınsal tercihler ile aktarılmıştır?

İçindekiler

1. Giriş	3
2. Göç İzleği	5
2.1 Memleket Özlemi ve Arada Kalmışlık	6
2.2 Figürlerin Dili	7
3. Yabancılaşma ve Yalnızlaşma	7
3.1 Aile Sorunları	8
3.2 Eğitimde Ayrımcılık	9
3.3 Koca Ren	11
4. Kültür Çatışması	12
4.1 Kadın Sorunsalı	13
4.2 Sınıf Sorunsalı	15
5. Sonuç	18

Araştırma Sorusu: Fakir Baykurt’un “Koca Ren” yapıtındaki figürlerin “göç” izleğinin etkisiyle karşılaştıkları sorunsallar hangi yazınsal tercihler ile aktarılmıştır?

1. Giriş

Göç ilk çağlardan bu yana insanoğlunun bireysel veya topluluk halinde gerçekleştirdiği bir eylemdir. İnsanlar; çeşitli coğrafi, siyasi, toplumsal problemlerden kaçmak veya daha iyi imkânlar edinebilmek amacıyla göç etmektedirler. Göçün toplumsal ve bireysel olmak üzere birbirleriyle ilişkili nedenleri ve etkileri olmaktadır. Dolayısıyla göç toplumları ve bireyleri etkilemekte, dönüştürmektedir. Göç izleğinin bu dönüştürücü etkisi, onun Türk ve Dünya edebiyatlarında sıkça kullanılan ve çok okunan bir konu haline gelmesini sağlamıştır.

Türk edebiyat tarihinde karşımıza toplumun problemlerini ve bireyin iç dünyasını inceleyen pek çok yazar çıkmaktadır. Bu yazarlardan kayda değer bir kısmı toplumun ekonomik, sosyolojik, siyasi ve manevi alanlarda sahip olduğu özellikleri ve sorunları gerçekçi bir dille kaleme almıştır. Bu “toplumcu gerçekçi” yazarlara Sadri Ertem, Orhan Kemal, Sabahattin Ali ve bu tezin konusu olan Fakir Baykurt gibi isimler örnek verilebilir.

Bu yazarlardan Fakir Baykurt, cumhuriyetin ilk yıllarında Burdur, Akçaköy’de doğmuş önemli bir yazardır. Baykurt çocukluğunu köyde geçirmiş ve burada Gönen Köy Enstitüsünde eğitim görmüştür. Yazı yazmaya bu yıllarda şiirle başlayan Baykurt aynı zamanda içinden gelmiş olduğu köy ve köylü kesimi gözlemlene fırsatı bulmuştur. Köy yıllarının ardından kariyerine eğitimcilikle devam etmiş ve bu süreçte toplumun her kesiminden insanla etkileşimde bulunmuştur. Tüm bu gözlemler ve yaşantısı içerisinde elde etmiş olduğu birikim ve “kimliği” ilerleyen yıllarda Baykurt’un toplumcu gerçekçi bakış

açısına katkıda bulunmuştur. Fakir Baykurt, eserlerinde toplumun alt tabakasından olan işçi sınıfı ve kırsal kesimle ilgili problemleri irdelemiş ve okura aktarmıştır.¹

Fakir Baykurt'un bu tezde incelenen "Koca Ren" yapıtı ise yazarın bu birikimlerinin ve gözlemlerinin toplumcu gerçekçi bir "bakış açısı" ile yansıtılmasını içermektedir. "Koca Ren" yapıtı Baykurt'un Almanya'nın Duisburg kentinde yazmış olduğu Duisburg üçlemesinin ikinci yapıtıdır. Yazar bu eserinde Almanya'ya işçi olarak göç etmiş olan Türk bir ailenin yaşadığı ekonomik, sosyal sorunları ele almaktadır. Bu eserde yazar toplumcu gerçekçi bir bakış açısı ile burada ailelerin yaşadığı göçe ve bu olayın sonucunda oluşan diğer sorunsallara dikkat çekmiştir.² Şüphesiz ki göç gibi karmaşık toplumsal etkileri ve sonuçları olan bir olay figürlerin yaşamlarını doğrudan etkilemiş, çeşitli sorunsallarla karşılaşmalarına yol açmış, aidiyet algılarını ve "kimlik"lerini dönüştürmüştür.

Sosyo-ekonomik sınıf, kültür, ırk, cinsiyet, inanç ve eğitim düzeyi gibi olgular bireyden bireye değişiklik göstermektedir. Toplumların bu olgulara karşı veya bunlarla ilişkili çeşitli "kültür"leri ve alışkanlıkları vardır. Bunlar farklı "kültür"lerle bir araya gelmekte ve aralarındaki zıtlık göze çarpmaktadır. Aynı zamanda göç eden bireyler hem farklı bir coğrafyanın, kültürün dolayısıyla yaşantının getirdiği zorluklarla mücadele etmekte hem de bunu yaparken de çeşitli değişimler yaşamaktadırlar. Bu durumlar yeni sorunsallara yol açabilmekte veya var olan sorunsallardan, göç eden yabancı bireylerin daha çok etkilemesine neden olabilmektedir. Göç izleği etkisiyle bireyler yalnızlaşma, yabancılaşma, sınıf ve

¹Aslan, Celal. "Fakir Baykurt." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, 22 Şubat 2019, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/baykurt-fakir>. 10 Şubat 2025.

² Yanardağ, Mehmet Fetih. "FAKİR BAYKURT'UN HİKAYE VE ROMANLARININ TEMA VE YAPISI ÜZERİNE BİR İNCELEME". (2005)

cinsiyet eşitsizliği, eğitimde ayrımcılık ve dil farklılıkları gibi sorunsallarla daha çok karşılaşabilmektedirler.

Buraya kadarki açıklamalardan yola çıkarak bu tezde, Fakir Baykurt'un "Koca Ren" yapıtında işlenen göç izleği, bu izleğin etkisiyle figürlerin karşılaştıkları sorunsallar ve bunların aktarımında kullanılan yazınsal tercihlerin konu edildiği görülecektir. Bu konunun seçilme amacı ise, göç izleği ve işlenen sorunsalların irdelenmesiyle, hem bu yapıtın anlaşılması hem de bu sayede bireylerin göç ve sorunsallar hakkında belli bir entelektüel birikim, hoşgörü ve farkındalık geliştirmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda tezin yöntemi Fakir Baykurt'un "Koca Ren" yapıtındaki göç izleğini okura sunarken kullandığı yazınsal tercihleri ve sorunsalları incelemektir. Bu bağlamda bu tezin planlaması, göç izleğinin irdelenmesini, yapıttaki bu izlekle ilişkili çeşitli sorunsalların figürler ve yazınsal tercihler aracılığıyla okura aktarılmasını gerektirmektedir.

2. Göç İzleği

Göç toplumsal, politik, ekonomik nedenlerden ötürü bireylerin, grupların veya toplumların bir konumdan başka bir konuma yerleşmeleridir. Ülkeler arası yaşanan toplu göçler tarih boyunca çeşitli toplumsal sonuçlara neden olmuştur. Bu etkiler hayatlarımıza ve dolayısıyla edebiyata da yansımaktadır. Teze odak olan yapıtta da 60-70'li yıllarda Almanya-Türkiye işçi göçü konu alınmaktadır. Bu işçi göçü yüzbinlerce Türk ailenin dini, kültürel ve sosyal anlamda tamamen yabancı oldukları bir coğrafyaya göç etmelerine neden olmuştur. Bu durum bireylerin bu yeni topluma uyum sağlamasını zorlaştırmış ve çeşitli sorunsallarla karşılaşmalarına neden olmuştur.

Yapıtta bu durum figürler ve çeşitli kavramlarla okura yansıtılmıştır. Yapıtta figürlerin Alman-Türk "kimlik"lerinin arasında kalmaları yani iki tarafa da tam olarak ait olamamaları

görülmektedir. Bu durum göç izleğinin yarattığı memleket özlemini ve arada kalmışlık durumunu gözler önüne sermektedir.

2.1 Memleket Özlemi ve Arada Kalmışlık

Yapıtta figürlerin göç izleğiyle ilişkili, aidiyetlerini etkileyen önemli etkenlerden biri memleket özlemi ve uyum çabasıdır. Figürler doğup büyüdüğü topraklardan uzakta, ülkelerini özlemektedirler. Doğdukları ülkenin kültürü, doğası, atmosferi, en önemlisi arkada bırakılan dostlar ve akrabalar sıkça özlenmekte ve yapıtta şu cümleler ile belirtilmektedir:

“Yıllar geçti, yurttan kopamadık. Biz koptuksa da, yurttan kalanlarımız bizden kopmadı.” (Baykurt, 2008, s. 8)

“...bu emek göçü, iki grup insana vurdu kötü vurdu: Kadınlara, çocuklara... ama kadın erkek hepimize vurdu. Dönemedik. Dönsek acaba biz eski biz miyiz? Değişen yalnızca iş ve yaşam çevremiz değil; ayrılıklar içimizi değiştirdi.” (Baykurt, 2008, s. 1)

Bu alıntılarda figürlerin geride bıraktıkları dostlarına ve akrabalarına duydukları özlemin yanı sıra kimlik bunalımları ve arada kalmışlıkları gözlemlenmektedir. İkinci alıntıda Almanya’daki Türklerin, nasıl dönemedikleri ve ne Almanya’ya ne de Türkiye’ye ait olamadıkları yani arada nasıl kaldıkları anlatılmıştır. Bu iki tarafa da tam ait olamama bir taraftan uzakta gurbette kalıp, diğer tarafta da bulunulan yere kültürel olarak bağlanamama durumu figürlerin kimliklerini dolayısıyla aidiyetlerini etkilemektedir. Yazar burada göçle ilgili toplumsal bir sorunsal gözlemlemiş ve bu sorunsalın figürlerin aidiyeti üzerindeki etkisini okura aktarmıştır. Alıntılarda bunu yaparken yazarın bilinç akışı tekniğinden yararlandığı görülmektedir. İkinci alıntıda yazar göçmen bir figürün içinden geçen duygu ve düşünceleri bilinç akışı tekniği kullanarak okura aktarmış bu durum okurun, göç izleğinin bireyin ruhu üzerindeki etkisini anlamasını sağlamıştır.

2.2 Figürlerin Dili

Yapıtta göç olgusunun yaratmış olduğu arada kalmışlık ve aidiyetsizlik durumu Türk figürlerin dil kullanımı aracılığıyla görülmektedir. Figürler “savunman (avukat)”, “bıcımık (bir parça, azıcık)”, “otomobil eylemek (araç park etmek)”, “heralım (herhalde)”, “gı”, “doyumevi (restoran)”, “içimevi (meyhane)” gibi Türkçe yerel sözleri sıkça kullanmaktadırlar. Öte yandan figürler birbirleriyle konuşurken sıkça “Herr (beyfendi)”, “Frau (hanımefendi)”, “Guten Morgen (günaydın)” gibi Almanca sözcükleri de sıklıkça kullanmaktadırlar. Kullanılan dil bireylerin aidiyetleriyle ve toplumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Kullandıkları bu yarı Almanca yarı Türkçe dilden figürlerin bir aidiyet ikileminde olduğu gözlemlenmektedir.

3. Yabancılaşma ve Yalnızlaşma

Yabancılaşma ve yalnızlaşma kavramları göç izleğiyle doğrudan ilişkili bir sorunsaldır. Çeşitli nedenlerden dolayı bireyler topluma uyum sağlayamamakta ve yalnızlaşmaktadır. Bireyler yalnızlaştıkça sosyal gereksinimlerini idame edememeye başlamakta ve bu yalnızlaşma sonucunda topluma yabancılaşmaktadırlar. Yapıtta da bu yabancılaşma ve yalnızlaşma aile sorunları, eğitimde ayrımcılık sorunsalı ve Ren Nehri temsili üzerinden görülmektedir. Ana figür olan Âdem’in yapıttaki yalnızlaşması ve yabancılaşması kendi kimliğini sorgulamasına ve aidiyet duygusunun etkilenmesine neden olmaktadır:

“Kapı altından dışarıya keskin bir koku yayılır gibi, kapıyı açar açmaz, o bayatın bayatı yalnızlık kokusu yüzüme vurdu. Hem de bir ıssızlık.” (Baykurt, 2008, s. 59)

Alıntıda Âdem’in iç dünyasına ait bir iç monolog görülmektedir. Yazar yazınsal tercih olarak iç monologdan yararlanarak Âdem’in yaşadığı yalnızlığı okura aktarmıştır. Burada yalnızlık kötü bir kokuya benzetilmiş ve bu durum Âdem’in yalnızlıktan memnun olmadığını

göstererek anlatıya güç katmıştır. Aynı bu alıntıda ve Âdem’de görüldüğü gibi göç izleği bireylerin yalnızlaşmasına neden olabilmekte ve bu durum sonrasında bireyi sorgulamaya ve dolayısıyla bir dönüşüm geçirmeye sürüklemektedir.

3.1 Aile Sorunları

Aile; bireylerin, benlik ve aidiyet duygularını ilk yaratan yapıdır. Bireyler doğduklarında kimliklerini, düşüncelerini ve ilk aidiyet duygularını ailelerinin etkisiyle oluştururlar. Şüphesiz ki bu durumda sağlıklı ve dengeli bir aile yapısı bireyin aidiyet duygusunu geliştirmekte, dengesiz bir aile yapısı ise bireyin aidiyet duygusuna zarar vermektedir.

“Koca Ren” yapıtında odak alınan aile Sarıkaya ailesidir. Sarıkaya ailesi dede Sadık, babaanne Zehra, baba Salim, anne Hacer ve kardeşler Âdem, Adnan, Aydan, Fatih figürlerinden oluşmaktadır. Almanya’ya göç eden Sarıkaya ailesi iki parçaya bölünmüş durumdadır. Ailenin dedesi Sadık ve Babaannesi Hacer köylerinden kopamamış ve Türkiye’de kalmıştır. Ailenin büyük oğlu Adnan ise Türkiye’de çeşitli sol örgütlere mensup olduğu şüphesiyle tutuklu yargılanmaktadır. Tüm bu göç izleği doğrultusunda yaşanan ayrılıklar ve Adnan’ın aileden trajik bir biçimde kopuşu Sarıkaya ailesinin yapısını etkilemiş ve figürler aile içerisindeki huzurlarını yitirmişlerdir:

“Aslında bakarsan, ben çok bunalımdayım. Birincisi, ninemin, dedemin özlemleri... Birincisi, yapayalnız oluşum! Birincisi, Adnan Abi’m. Görüyorsun değil mi; hepsi birinci!”
(Baykurt, 2008, s. 6)

“Adnan’ım yıllardır Mamak’ta tutuklu. Bir haberi geldi; ölüme yargılanacak...”
(Baykurt, 2008, s. 8)

Bu alıntılarda da verildiği üzere odak figür olan Âdem, ailesinin dağılmasından dolayı bunalımda ve kendisini yalnız hissetmektedir. Ailenin büyük oğlu Adnan’ın idamla

yargılanması tüm aileyi derinden etkilemiş ve aile yapısı bozulmuştur. Bu bozulma Âdem'in ailesinden uzaklaşmaya başlamasına yabancılaşıp yalnızlaşmasına neden olmuştur. Âdem bu yalnızlaşma sonucunda aidiyet duygusunu kaybetmeye başlamış evde, ailesinin yanında bile kendisini ailesine ait hissetmeyip yalnız hissetmeye başlamıştır.

3.2 Eğitimde Ayrımcılık

Eğitim bireylerin kendilerini gerçekleştirmesinde, sosyal gelişimlerinde ve ideallerine ulaşmalarında çok önemli bir etkidir. Figürlerin zaman içerisinde karakteristik gelişim ve değişimleri eğitim kavramıyla ilişkilidir. Aldıkları eğitim, okul hayatı ve entelektüel birikimleri figürlerin kişisel özelliklerini etkilemektedir. Aynı zamanda eğitim ve okul yaşantısı bireylerin sosyal yaşantısındaki ilk basamaklarından biri olmaktadır. Okul hayatında bireyler arkadaş edinmekte ve toplumun bir parçası haline gelmektedirler.

Eğitimde ayrımcılık problemi edebiyat dünyasında, özellikle de toplumcu gerçekçi yapıtlarda sıkça işlenen bir problemdir. Toplumun işleyişini etkileyen ve sorunlarından biri olan eğitimde ayrımcılık sorunsalı kültür, kimlik ve dil gibi kavramlarla aracılığıyla yansıtılmaktadır. Yapıtın geçtiği 70'li yıllarda Almanya'ya Türkiye'den giden yüzbinlerce Türk işçi ve ailesi orada toplumda yer edinmeye çalışmıştır ve çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu yıllarda dönemin Almanya'sında figürlerin sahip olduğu etnik, kültürel veya entelektüel kimlikleri onların eğitimde öğretmenleri ve arkadaşları tarafından ayrımcılık görmelerine neden olmuştur. Sahip oldukları dünya görüşü veya kimlikleri Alman toplumu tarafından "sıra dışı" olarak değerlendirilmekte ve bunun sonucunda bu kimlik ve kültüre hoşgörüsüz bir tutum takınmaktadırlar.

Kültür ve dil kavramları bu durumda ilişkili kavramlardır. Türkiye'den gelen, Almanya'nın kültürüne ve diline yabancı bireyler eğitim gördüğü toplumun baskın kültürüne ve eğitim diline uyum sağlayamamakta ve bu durumun sonucunda toplumdan

yabancılaşmaktadırlar. Eğitimde ayrımcılığa uğrayan, dışlanan bu bireyler sosyal yaşamını devam ettirmekte zorlanmakta, yalnızlaşmakta ve yabancılaşmaktadır.

Bu problem yapıtlarda katı, ön yargılı bir öğretmen tiplmesi ve aslında potansiyeli yüksek, yetenekli ancak bu ayrımcılıktan ötürü harcanan bir öğrenci tiplmesi ile görülmektedir. Fakir Baykurt'un "Koca Ren" yapıtında da bu tiplmelere uyan figürler bulunmakta, bu figürlerin dil ve kültürel farklılıklarına değinilmektedir.

Yapıtın ana figürü olan Âdem Almanya'ya gelmeden önce sosyal ve zeki bir öğrencidir. Ailesi ve çevresi de Âdem'in bu durumunun farkındadır ve bu nedenle ondan yüksek beklentileri vardır. Babası Âdem'in Almanya'da iyi bir eğitim görmesini ve ailesini bu içinde bulundukları zor durumdan kurtarmasını beklemektedir:

"Babam bozuluyor: 'Ulan Oğlum, sıkarım ümüğünü! Çalış dersine; serseriliğin gereği yok!' Arkadaşlarına anlatıyor: 'Bu oğlanı getirdim, okusun doktor, mühendis olsun diye. Çünkü çok zeki! '" (Baykurt, 2008, s. 34)

Ancak bu doğrultuda Almanya'da liseye başlayan Âdem burada beklediğini bulamaz. Âdem zeki bir öğrenci olmasına rağmen önce sınıf arkadaşları tarafından Türk kökenli olduğu için dışlanır ve ötekileştirilir. Ardından da katı ve ırkçı öğretmenleri Frau Wolf ve Frau Platte tarafından dışlanır:

"Sonunda Melanie kâğıdını verdi; bana dilini çıkarıyor. 'Sana bakıp yazdım; notum seninkinden iyi gelecek! Bu kara kafa sende oldukça Frau Platte sana not vermeyecek; boşuna uğraşma! Saçlarını sarıya boyarsan, belki... '" (Baykurt, 2008, s. 34)

Bu alıntıda da gözlemlendiği üzere Âdem, dış görünüş özelliklerinden dolayı hak ettiği notları alamamaktadır. Âdem'in fiziksel özellikleri Almanların genellikle gözlemlenen sarı saç özelliğiyle çelişmekte ve onun Alman olmadığını vurgulamaktadır. Bu durum sonucunda Alman olan Melanie, Türk olan Âdem'den kopya çekmesine rağmen haksız bir

şekilde daha iyi notlar almaktadır. Bu bağlamda Âdem karakterinin dış görünüşünü etnik aidiyetiyle ilişkilendirilmiş ve burada dış gerçekliğe ait bir temsil yansımasıdır. Yazar bu yazınsal tercihi kullanarak değinmiş olduğu sorunsalın daha gerçekçi bir şekilde okura aktarılmasını sağlamıştır.

Âdem aynı zamanda sahip olduğu kültürel farklılıklar ve dil sorunu nedeniyle okulda arkadaş edinememektedir. Bu durum Âdem'in okuldan ve sosyal yaşantıdan soyutlanıp yalnızlaşmasına ve yabancılaşmasına neden olmaktadır. Onu kabullenmeyen ve dışlayan bir eğitim ortamında bulunmak Âdem'in aidiyet duygusunu zedelemektedir. Âdem yeni geldiği bu topluma ait hissedememektedir.

3.3 Koca Ren

Yapıtta da ismini veren “Koca Ren” yapıtta çokça kullanılan bir semboldür. “Koca Ren” yapıtında eğitimde ve toplumda gördüğü ayrımcılıkla beraber yalnızlaşan ve yabancılaşan Âdem değişen koşullar doğrultusunda karakter gelişimi ve değişimi yaşamıştır. Bu yaşadığı değişim yazınsal tercih olarak iç çatışmalar aracılığıyla okura yansıtılmıştır. Bu bağlamda dönüşüm kavramı, Âdem'in gitgide sosyal bir figürden yalnız bir figüre dönüşmesiyle gözlemlenmektedir. Yazar bu iç çatışmaları okura yansıtmak amacıyla Âdem ve Ren Nehri arasında geçen pek çok monolog kurgulamıştır:

“Dinle Koca Ren! Benim Âdem olduğumu biliyor musun? Salim Sarıkaya'nın oğluyum. Ta İsviçre dağlarından çıkıp uça seke akıp akıp, hem de epey yol geçtikten sonra seni Duisburg denilen bu şehirde Türkiyeli bir işçi çocuğunun karşılayacağını aklından geçirir miydin?” (Baykurt, 2008, s. 2)

“Ey Koca Ren! Sana gene gelirim demiştim. İşte geldim. Okumam bu okulda! Ey Büyük Ren, senden sormak istiyorum: Geldiğin yerlerde okullar nasıl? Eni, boyu, yüksekliği kaç yalnızlıkların?” (Baykurt, 2008, s. 31)

Alıntılardaki monologda da gözlemlendiği üzere eğitimde gördüğü ayrımcılık dolayısıyla yalnızlaşan ve yabancılaşan Âdem kendisine bir arkadaş olarak Ren Nehri'ni seçmiştir. Âdem pek çok kez vurguladığı yalnızlığını bastırmak için Ren Nehri'ni kişileştirmiş ve Ren Nehri ile dertleşmeye başlamıştır. Ren Nehri, Âdem'in yalnızlığını ve acılarını temsil etmektedir. Ren Nehri fabrika atıklarının boşaltıldığı kirlili bir nehirdir, kirlenen ve zorluklar yaşayan Ren Nehri tüm zorluklara rağmen akmaya devam etmektedir. Âdem'e göre kendisi de Ren Nehri de acı çekmekte, zorluklar yaşamakta ama buna rağmen yollarına devam etmektedir. Bu bağlamda Âdem figürünün Ren Nehri'ni kendisiyle özdeşleştirdiği gözlemlenmektedir. Yazınsal tercih olarak bakıldığında da Ren Nehri aynı zamanda bir laytmotif niteliğindedir. Âdem'in kendisini özdeşleştirdiği bu nehir Âdem'in yalnızlığını sembolize etmektedir. Bu yazınsal tercih hem yapıta adını vermiş hem de Âdem'in iç dünyasındaki çatışmanın okura aktarılmasında katkıda bulunmuştur.

4. Kültür Çatışması

Kültür belirli bir toplum, grup veya sınıfın benzer bir düşünce sistemiyle oluşturduğu gelenekleşmiş yaşayış ve düşünce anlayışıdır. Çağlar boyunca binlerce kültür var olmuştur. Bu kültürler birbirleriyle ticaret, savaş veya göç gibi olaylar sonucunda etkileşime girmektedir. Kültürlerin sahip oldukları farklılıklardan dolayı oluşan sosyolojik olumsuzluk ve uyumsuzluklara kültür çatışması denmektedir.

İncelenen “Koca Ren” yapıtında Almanya-Türkiye işçi göçü konu alınmaktadır. Bu göç sonucunda çok farklı dini, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikler barındıran Alman ve Türk milleti bir arada yaşamaya başlamıştır. Bu durum toplumun değişmesine ve bu iki millet arasında çeşitli konularda anlaşmazlıklar yaşanmasına yani bir kültür çatışmasına sebebiyet vermiştir. Kültür çatışması hem bireylerin ortaklaşa bir toplum yaratamamasına hem de var olan toplumun bir parçası olamamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yapıttaki göç izleğinden kaynaklanan kültür çatışmasının bireylerin çeşitli başka sorunsallarla

karşılaşmasına ve aidiyet duygusunun oluşamamasına, var olan aidiyetin ise zedelenmesine neden olmaktadır. Bu kültür çatışması yapıtta kadın sorunsalı ve sınıf sorunsalı aracılığıyla gözlemlenmektedir. Yazar kültür çatışmasını okura aktarırken farklı disiplinlerden yararlanmıştır. Yapıtta yazar adeta bir sosyolog edasıyla kadın sorunsalını ve sınıf sorunsalını incelemiştir. Bu bağlamda farklı bilim alanlarından ve disiplinlerden yararlandığı söylenebilir. Bu durum sorunsalların daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesini ve aktarılmasını sağlamıştır.

4.1 Kadın Sorunsalı

Kadın sorunsalı, yapıtta Alman ve Türk olmak üzere iki farklı kültürden kadınların toplumda yaşadığı sorunlar ve toplumun onlara bakış açısı doğrultusunda verilmiştir. Yapıtta Türk bir kadının yaşadığı sosyal, ekonomik zorluklar ve Türk erkeklerinin Alman kadınlarına bakış açıları aracılığıyla kadın sorunsalı yansıtılmıştır.

Yapıtta kadın sorunsalı verilirken Türk bir işçi çocuğu olan Gül adlı figürün bir kadın olarak geçinmeye çalışırken yaşadıkları temel alınmıştır. Gül, ekonomik olarak zor bir durumda olan ve geçinme amacıyla kötü koşullarda bir balıkçı restoranında çalışan genç bir kızdır. Ahmet isimli bir üniversite öğrencisi ile evlidir. Hayatına Kenan adlı figürün girmesiyle hayatı tamamen altüst olur. Kenan Gül gibi Türk bir işçi çocuğudur, Almanya’da toplumun bir parçası haline gelebilmek ve işçi hayatından kurtulmak amacıyla para kazanmayı ve yükselmeyi hedeflemektedir. Kenan bu doğrultuda yasal olmayan işler yapmaktadır. Gül ile tanışmasıyla birlikte Kenan, Gül’ü manipüle ederek onu para karşılığında Alman yaşlı ve zengin erkeklere pazarlar. Kenan ile tanışmasıyla birlikte ona âşık olan Gül toplum içerisinde bireyliğini kaybederek Kenan ve Ahmet arasında bir ilişki üçgeninde hapsolür. Bu saatten sonra Gül hem para karşılığında bedenini satmaktadır hem de iki erkeğin arasında kalmış durumdadır.

Yazar oluşturduğu bu karmaşık ilişki uğgeni aracılığıyla Gl’ün zamanla yaşadığı karakter değişimini ve toplumda yavaş yavaş değersizleşmesini anlatmıştır. Bu doğrultuda anlatıda Gl’n obje haline gelmesi ve değersizleşmesiyle kadın sorunsalı konu alınmıştır:

“İşte Gl! Evli kadın. Belki bilmiyorsun; kocası oğrenci. İki kızımız daha var. Gl nasıl kurtulacak Kenan’ın elinden? Kendi de diyor: 'Ah satmayabilsem!' Gene satıyor. Çünkü kazanması gerekiyor.” (Baykurt, 2008, s. 164)

Alıntıda da görüldüğü üzere Gl aslında olduğu durumdan memnun değildir. Kendisini satmak istememekte ancak içinde bulunduğu ekonomik şartlardan dolayı buna mecbur kalmaktadır. Yazar, Gl üzerinden kadınların ekonomik bağımsızlığının olmaması ve sömürülmesi problemine değinmiştir. Toplumda özellikle 70’li yıllarda Almanya’da Türk bir işçi çocuğu olan kadın bireyler ekonomik bağımsızlık elde etmekte zorlanmakta ve bu durum erkeklerin onları sömürmesine neden olmaktadır. Hem ekonomik bağımsızlık elde etmek için uğraşan hem de toplumda Türk erkeklerden bile daha az kabul gören kadınlar obje haline gelmekte, aidiyet duygularını kaybetmektedir.

Yapıtta kadın sorunsalının gözlemlendiği bir diğer konu ise Türk erkeklerinin Alman ve Türk kadınlara bakış açısıdır. Yazar burada g sorunsalının yaratmış olduğu kültürel farklılıktan yararlanarak Türk erkekleri ve Alman kadınları arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Yapıtta Türk erkekleri Alman kadınlarına ahlaksız gözüyle bakmakta ve onları birer birey olarak görmektense obje haline getirmektedir. Bu duruma Sarıkaya ailesinin evli ve dört çocuklu babası olan Salim Sarıkaya fiğrnn şu cümleleri örnek verilebilir:

“Mezhepleri geniş. Hem de bol domuz eti yediklerinden, fazla kıskanç olmazlar!... Başka erklerle, başka kadınlarla ilişki etkilemez evliliği. Bu yüzden, bizim epey arkadaş yararlanmıştır Alman kancıklardan. Ben de bir ikisinin tadına baktım şükür; fazlasına heves etmedim!...” (Baykurt, 2008, s. 18)

“Türk kızının ne işi var burada? Onlar ana babaları tarafından eve kapatılmayı bilir. Bir de başlarını örtüp Kuran kursuna gitmeyi. Sarı fıstık asla Türk kızı olamaz!” (Baykurt, 2008, s. 42)

İlk alıntıda bahsedildiği üzere Salim Sarıkaya evli olmasına rağmen evlilik dışı ilişkiler yaşamakta ve bu ilişkileri kendisi açısından bir ahlaksızlık olarak değerlendirmemektedir. Kendi yaptığını ahlaksızlık olarak görmeyip bununla böbürlenmektedir. Salim bu düşüncesini Almanların domuz yemesi ile ilişkilendirerek aslında dini farklılıklardan kaynaklı olarak Alman kadınlarını rahat elde edilebilir, ahlakı düşük kadınlar olarak görmektedir. Salim, Alman kadınlarını bir kalıp içinde değerlendirerek onları obje haline getirmektedir. Bu noktada kültürel, dini farklılıklardan kaynaklı olarak ortaya çıkan bir Türk erkeği ve Alman kadını bakış açısı görülmektedir.

Öte yandan ikinci alıntıda Türk erkeğinin yapıttaki Türk kadınlarıyla ilgili görüşünü görmekteyiz. Alman kadınlarını dini farklılıklardan dolayı ahlaksız olarak yargılarken, Türk kadınlarını dini değerlerine bağlı olmakla suçlamaktadırlar. Bu durum ve ikiyüzlülük toplumdaki kadın-erkek ilişkilerini bozmakla beraber kültürel uçurumu artırmakta, toplumdaki uyumsuzlukları artırmaktadır. Bunun neticesinde toplumda Almanlar ve Türkler bir arada yaşamakta zorlanmaktadır dolayısıyla aidiyet duygusu oluşamamaktadır. Bu alıntılarda yazarın karşılaştırma yaparak düşüncesini geliştirdiği görülmektedir. Yazar Türk ve Alman kültürleri arasındaki bakış açısı ve anlayış farklılıklarını gözlemleyerek kadın sorunsalını okura temellendirmeyi başarmıştır.

4.2 Sınıf Sorunsalı

Sınıf ayrımı toplumlarda bireylerin çalıştıkları iş grubuna, ekonomik güçlerine veya sosyal çevrelerine göre belirlenen bir sosyolojik olgudur. Sınıf ayrımı kültürel çatışmalar aracılığıyla şekillenebilir veya keskinleşebilir. Yapıtta göç olgusuyla birlikte oluşan, uçurum denilebilecek bir sosyal ve ekonomik sınıf farklılığı gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar

kültürel çatışmalarla birlikte keskinleşmekte ve farklı kültürden gelen bireyler ayrımcılık görmektedirler. Fakir Baykurt'un toplumcu gerçekçi bakış açısı ve işçi kesim üzerine yapmış olduğu detaylı gözlemler yapıta bu bağlamda yansımıştır. Yapıtta Türkiye'den göç etmiş olan her işçi ailesi ekonomik olarak zor durumdadır ve sosyal açıdan da işçi sınıfına hapsedilmiş ve bu bağlamda ötekileştirilmişlerdir. Bu aileler emeklerinin karşılığını alamamakta ve toplumda işçi sınıfı olarak ötekileştirilmektedir. Bu durum kültürel çatışmayı körüklemekte ve derinleştirmektedir.

Yapıtta bu durum Sarıkaya ailesinin babası Salim Sarıkaya aracılığı ile okura aktarılmıştır. Salim Sarıkaya uzun süre demircide çalışmış olmasına ve ustalığa terfi etmeyi hak etmesine rağmen asla Alman işvereni tarafından Türk olduğu gerekçesiyle terfi edememiş ve emeğinin karşılığını alamamış, onun yerine Alman işçiler terfi almıştır:

“Benim babam nasıl işçi geldi, hâlâ işçi! Önce dört yıl Walsum'da kömür söktü. Sonra demir eritmeci olarak bu firmaya geçti. Ustabaşı olamadı. Ustabaşılar Almanlardan...”
(Baykurt, 2008, s. 33)

“1800 derece ateşin karşısında, Alman işçi Arkadaşı Achim'le, Koca Halle'de sekiz saat demir eritti, kemiklerine kadar yorulup bitti.” (Baykurt, 2008, s. 11)

Bu durum Almanya'da o dönem yapılan ayrımcılığı ve emek sömürsünü yansıtmaktadır. 70'lerde Almanya'daki işçi Türkler ayrımcılığa uğramakta ve emeklerinin karşılığını almaya çalışmaktadırlar. Bu durum Türk işçilerin toplumdaki dışlanmasına ve Türk işçi-Alman işveren sınıf çatışmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda Türk işçiler bulundukları topluma ve işlerine ait hissedememektedir.

Yapıttaki ekonomik ve sosyal sınıf sorunsalı ayrıca Kenan adlı figür ile de işlenmiştir. Kenan, Almanya'ya göç etmiş olan yoksul ailelerden birinden gelmektedir. Kısa zamanda toplumda saygı görmek ve bu yoksul hayattan kurtulabilmek için zengin olmayı hedeflemiş

ve bu yolda illegal işlere bulaşmıştır. Kenan, Türk olduğu için dışlandığı ve saygı görmediği bir toplumda kabul görmek ve o topluma ait hissedebilmek için sınıf atlaması gerektiğine inanmaktadır. Bu bağlamda sınıf atlamayı ve zenginliği arabayla ilişkilendiren Kenan, her şeye materyalist bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Kenan'ın bu bakış açısı ve zenginlik arzusu yapıtta karşımıza her şeyden çok değer verdiği ve etrafa hava atmak amacıyla kullandığı mavi BMW marka araba ile çıkmaktadır. Kenan'ın, mavi BMW arabası ile olan ilişkisi toplumdaki tipik “Almancı” tiplmesiyle uyuşmaktadır. Genellikle Almanya’ya giden işçiler Alman otomobillerine düşkünlüğü ile bilinirler. Yazar böyle bir tiplmeyi kullanarak figürlerin daha gerçekçi olmasını sağlamıştır. Çocuklar dahil olmak üzere toplumun bir araca yüklemiş olduğu değer aşağıda verilen alıntıda görülmektedir:

“Çocukların kimi, 'Oho Oho Oho!' çekiyor. Kimi de şaşırtıdan büyümüş gözlerle, sokağı tozutup giden mavi BMW’ye bakıyor.” (Baykurt, 2008, s. 59)

Kenan'ın arabasına ve para kazanmaya verdiği bu abartılı değerın üzerinden karşımıza başka bir sınıfsal çatışma çıkmaktadır. Kenan Almanya’da yaşadığı sınıfsal çatışma ve aidiyetsizlik problemi sonucunda arabasına sığınmıştır. Türk bir işçi çocuğu olarak var olamadığı bu toplumda, BMW’si olan Alman görünümlü bir Türk olarak var olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda yazar bu figürün yasal olmayan eylemlerini ve para kazanma hırısının arkasındaki isteğini bu sınıf sorunsalı üzerinden okura açıklamıştır. Ayrıca BMW burada bir laytmotif niteliği taşımaktadır. BMW Kenan'ın hırslarını, açgözlülüğünü ve maddiyata verdiği önemi sembolize etmektedir. Yazar bu yazınsal tercihten yararlanarak Kenan'ın açgözlü tutumunu okura aktarmıştır. Sonrasında Kenan'ın almış olduğu kararlar da bu açgözlü tutumuyla ilişkilendirilmiştir.

5. Sonuç

Toplumcu gerçekçi bakış açısı dendiğinde akla ilk gelen Türk yazarlardan biri Fakir Baykurt'tur. Fakir Baykurt'u bu kadar başarılı bir yazar yapan başlıca etken, onun toplumu ve insanları yapıtlarında çok gerçeğe yakın anlatmasıdır. Fakir Baykurt'un yazmış olduğu “Yüksek Fırımlar”, “Koca Ren” ve “Yarım Ekmek” isimli Duisburg üçlemesini oluşturan üç yapıt Almanya'daki Türklerin hayatını toplumcu gerçekçi bir bakış açısı ile kaleme almış ve onların sorunlarını döneme uygun bir şekilde temsil ederek okura aktarmıştır.³

Fakir Baykurt “Koca Ren” yapıtında da Türklerin eğitimde gördüğü ayrımcılık ve göçmenliğin verdiği arada kalmışlık duygusu, Türk kadınların toplumda yaşadığı değersizleşme, Türk işçilerin yaşadığı sınıf sorunsalı ve bunlar sonucunda yok olan aidiyet duygusunu anlatmıştır. Yazar; bu yapıtında dönemin atmosferi, sorunsalları ve bunlarla ilişkili olarak figürlerin hayatlarını çeşitli yazınsal tercihler kullanarak kaleme almıştır. Yapıtta göç izleği ve bu izleğin bireylerde yarattığı sosyal ve ekonomik sorunsallara yer verilmiş, eğitimde ayrımcılık ve ırkçılıkla karşılaşan Türk figürler aktarılmış, ayrımcılık gören işçilerden ve kadınlardan bahsedilmiştir.⁴

³ Morkoç, Ayvaz. “FAKİR BAYKURT’UN DUISBURG ÜÇLEMESİ’NDE ALMANYA’DAKİ GÖÇMEN TÜRKLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR”. Cilt: 13 Sayı: 1, 482 (2015). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46132>

⁴ Abkulak, Gizem Can. “KÖY ENSTİTÜLÜ YAZAR FAKİR BAYKURT’UN KOCA REN’INE YENİ BİR BAKIŞ”. (2021) https://www.academia.edu/105861028/K%C3%B6y_Enstit%C3%BCl%C3%BC_Yazar_Fakir_Baykurtun_Koca_Renine_Yeni_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F

Yapıtta yazar bu göç izleğini temsil, monolog ve çatışmalar gibi çeşitli yazınsal tercihlerle okura aktarmıştır. Bu bağlamda göç izleğinin yapıtta hangi yazınsal tercihlerle aktarıldığı, bu izlekle ilişkili sorunsallar ve kavramlar bu tezin odak noktası olmuştur. Giriş kısmında göç izleğinden, toplumcu gerçekçilikten, aidiyet kavramından, Fakir Baykurt'tan, işlenen yapıttan bahsedilmiş ve tezin düzeni verilmiştir. Bu bağlamda giriş kısmında göç izleğinin incelenmesinde, sorunsalların ve yazınsal tercihlerin önemi gösterilmiştir. Tez içerisinde yazarın göç izleği doğrultusunda yararlandığı figürlerin dil kullanımı ve figürlerin aidiyet duygularını etkileyen duygulara değinilmiştir. Bunun haricinde “Yalnızlık ve Yabancılaşma” başlığı altında aile sorunları, eğitimde ayrımcılık ve Koca Ren motifi incelenmiştir. Son olarak tez içerisinde “Kültür Çatışması” başlığı altında kadın sorunsalı ve sınıf sorunsalı incelenmiş bu kavramların kültür çatışması ile alakası ve aidiyet duygusuyla çelişkili ilişkisine değinilmiştir. Tezde bu başlıklar altında yazarın dili, edebi tercihleri ve yararlandığı sorunsallar açıklanmış ve bunların göç izleğinin anlatılmasına olan katkılarından bahsedilmiştir. Bu incelemede IB kavramları olan dönüşüm, kültür, kimlik ve temsil kavramlarının yansımaları görülmüştür.

Sonuç olarak bu yapıttan çıkarılabilecek yargı göçün ve aidiyet duygusunun çok karmaşık olduğu ve toplumsal sorunsallara derin bir biçimde ilişkili olduğudur. Yapıtta gözlemlendiği üzere aidiyet duygusu ve göç bireylerin davranışlarını doğrudan etkilemekte ve bireylerin kimliklerini şekillendirerek onların toplumdaki deneyimlerini etkilenmektedir. Bu göçmenlerin yeni bir topluluğa uyum sağlama sürecinde karşılaştıkları zorlukları ve kimlik arayışlarını gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

Baykurt, Fakir. *Koca Ren*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2008.

Abkulak, Gizem Can. “KÖY ENSTİTÜLÜ YAZAR FAKİR BAYKURT’UN KOCA REN’INE YENİ BİR BAKIŞ”. (2021)
https://www.academia.edu/105861028/K%C3%B6y_Enstit%C3%BCI%C3%BC_Yazar_Fakir_Baykurtun_Koca_Renine_Yeni_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F

American Psychological Association. (2019, September). Style and Grammar Guidelines. [Style and Grammar Guidelines \(apa.org\)](https://www.apa.org/style-grammar-guidelines)

Aslan, Celal. "*Fakir Baykurt*." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, 22 Şubat 2019, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/baykurt-fakir>. 10 Şubat 2025.

Morkoç, Ayvaz. “FAKİR BAYKURT’UN DUISBURG ÜÇLEMESİ’NDE ALMANYA’DAKİ GÖÇMEN TÜRKLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR”. Cilt: 13 Sayı: 1, 482 (2015). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46132>

Yanardağ, Mehmet Fetih. “FAKİR BAYKURT'UN HİKAYE VE ROMANLARININ TEMA VE YAPISI ÜZERİNE BİR İNCELEME”. (2005)